

K. Horváth Zsolt: A bundátlan Vénusz. A női testszörzet biopolitikája és az eszményi test politikai antropológiája.

Prae Kiadó, Budapest, 2021. 163 oldal.

2021-ben jelent meg K. Horváth Zsolt *A bundátlan Vénusz* című kötete a Prae Kiadó gondozásában. Az írás meglepő, talán még ma is tabunak számító témája már az első pillanatban felkeltette az érdeklődésemet. De K. Horváth Zsolt történész munkásságára egyébként is jellemző a különleges témaválasztás. Egy konferencián „outsidernek” nevezte saját magát a történész szakmán belül, ami nekem különösen tetszett, mivel munkáinak ismeretében nagyon találónak éreztem. *A bundátlan Vénusz* jó példája ennek a különállásnak. A szerző kedveli a sokszínű történelmi kutatást, amire most csak három példát említek. *Az emlékezet betegetei* című kötet¹ a „nagy történelem” helyett a személyes emlékek, feljegyzések, vagyis a megélt múlt privát szemszögét mutatja be. Izgalmas és egyedi a Mérei Ferencről szóló monográfiája,² de a *Numerra kapitány, Feszfajú és MacMerey* című tanulmánya³ is kiemelkedő munka. Utóbbiban arra keresi a választ, hogy mit jelentett 1945-ben újrakezdeni az életet, hogyan indultak

el ismét a békés hétköznapok, és miképpen működött néhány budapesti értelmiségi társaság. A fentiek után már nem is annyira váratlan a most ismertetett kötet témaválasztása.

K. Horváth könyvének fő gondolata, hogy a modern testképet valójában nagyon szigorú elvárások alakítják, és a legtöbb ehhez kapcsolódó választásunk a társadalom által strukturált választás. Látszólag ugyanis mi rendelkezünk a saját testünk felett, azt azonban, hogy hogyan bánunk vele, valójában rengeteg íratlan szabály és elvárás korlátozza. A mű ezt az alap gondolatot bontja ki, és vizsgálja meg több szempontból. A könyv forrásbázisa rendkívül változatos, a regények, filmek, képek, kritikák, interjúk segítenek a téma megértésében.

A bevezetőből megtudhatjuk, hogy a könyv ötlete egy olyan egyetemi szemináriumon fogalmazódott meg a szerzőben, ahol a test különféle kérdéseit járták körül, de a szörtelenítés témáját a hallgatók feltűnően kerültkék. Szintén a bevezetőben tisztázza a szerző, hogy írása jóval többről szól, mint csupán a szörtelenítésről. Sokkal inkább arról, hogy a testkép, a szépség és a testszörzet megítélése milyen összefüggésben van azzal, hogy milyen világban élünk és mit gondolunk önmagunkról. Ezek után szinte adja magát a kérdés: lehet-e a miénk a testünk, ha a nyilvános használatát ennyi

¹ K. Horváth Zsolt 2015: *Az emlékezet betegetei. A tér-idő társadalomtörténeti morfológiájához*. Kijárat, Budapest.

² K. Horváth Zsolt 2021: *Mérei Ferenc*. I–II. kötet. Korall, Budapest.

³ K. Horváth Zsolt 2022: *Numerra kapitány, Feszfajú és MacMerey*. Rendezvényirodalom és az underwater Budapest az 1950–1960-as években. *Irodalomtörténet* (53.) 2. 180–200.

szabály korlátozza? Még az elején fontos tisztázni, hogy a kötetnek nem célja megmondani, hogy a szórtelenítés jó-e vagy sem, követendő-e vagy elutasítandó.

A bevezetést követő fejezet két film kapcsán⁴ mutatja be, hogy a test normája hogyan változott az elmúlt évtizedek során. Mi volt az elképzelés az ideális női test(szörzet)ről az 1980-as években, majd ez hogyan változott meg a 2010-es évekre? Megtudhatjuk, hogy a női szörzet viselése az utóbbi 15–20 évben változott meg drasztikusan, és osztályhelyzettől függetlenül nők millióinak a mindennapi életére kihat. Mivel K. Horváth módszertana egyszerre történeti, szociológiai és antropológiai jellegű, ezért Michael Foucault-t hívja segítségül, aki munkássága során sokat foglalkozott *a jelen történelmével*, ami segítheti e két különböző „idősík” együttes megértését. Eszerint a történelem nem események, tények egymásutánisága, hanem viszonyok egymásra hatása. Vagyis a történelem a múlt és a jelen közötti viszonyból fakad. Ezért fontos (lenne) felismerni, hogy „minden, ami a jelenbéli önmagunk létrehozásához vezetett”, a múltban gyökerezik. (24)

A harmadik fejezetben K. Horváth szintén Foucault megközelítésével vizsgálja azt, amit a francia szerző úgy nevezett, hogy „a lélek a test börtöne”. (28) Ezzel mutatott rá Foucault az úgynevezett engedelmes testek jelenségére, vagyis arra, hogy a hatalom és a társadalmi fegyelmezés milyen erős hatással van arra, ahogyan az emberek

a testükről gondolkodnak. Pierre Bourdieu szintén vizsgálta a test történetét és annak megjelenési formáit. Ezt már azért is fontos kérdésnek tartotta, mert úgy vélte, a nyugati ember rengeteg időt és pénzt költ a test legitim megjelenésére. Bourdieu szerint a modern tömegtársadalomban akaratlanul is információt közlünk magunkról a megjelenésünkkel. Hiszen egészen máshogyan jelenünk meg egy állásinterjúban, és másképp egy fesztiválon. Ezek a társadalmi normák azonban nem jelentik azt, hogy az egyénnek így és csak így lehet és kell megjelennie. K. Horváth szerint ugyanez igaz a test-szörzetre: folyton változó normák döntenek arról, hogy mikor legitim a viselésük, és mikor nem. A legfontosabb kérdése itt azonban az, hogy a testszörzettel kapcsolatos elvárások (engedély, tiltás, tabusítás) mennyiben és miért változtak meg.

A negyedik fejezet azzal a kérdéssel foglalkozik, hogy mi a különbség az akt és a meztelenség között. Az akt mint művészeti forma hosszú időre rögzítette a nemi szerepeket, hiszen az akt egyfajta idealizált testkép. A meztelenségnek pedig egyéb (erotikus, pornográf, üzleti) céljai vannak vagy lehetnek. Amíg az akt egy eszményt testesít meg, addig a meztelenség a póre valóságot. A fejezetben a szerző ezt fejti ki hosszan, megvilágítva, hogy a festmények, majd a fotográfia hogyan jelenítette meg a női testet és a szemremszörzetet, és ez miként alakította át a gondolkodásunkat.

Az ötödik fejezet a fogyasztás mítoszainak kérdésével foglalkozik, ami szorosan összefügg a szórtelenítéssel. K. Horváth arra világít rá, hogy a női

⁴ Almadóvar, Pedro 2011: *A bőr, amelyben élek*; Leroi, Francis – Letans, Iris 1984: *Emmanuelle IV*.

test gyakran a politika eszköze, a férfi test sokkal kevésbé. A test szabályozása az „uralom gyakorlásának egy sajátos alesetét képviseli”. (76) Fontos gondolata a fejezetnek, hogy miközben a történelem folyamán a nők egyre láthatóbbá váltak a politika számára (például: választójog, munkába állás), ezzel párhuzamosan a testük egyre több „fegyelmezésnek” lett kitéve: először a hónaljat kellett szőrteleníteni, azután, a szoknyák hosszának rövidülésével, a lábat is. Vagyis a társadalom egyre jobban beszívárgott az intimitás területére.

A test technikai című fejezetben a szerző arra keresi a választ, hogy az egyes társadalmakban a különböző rutinok kialakulásának következtében az emberek hogyan használják a testüket. Vajon egyéni, választott sajátosság, vagy automatikusan átvett, kulturális befolyások hatnak egyes cselekvéssorozatokra? Például a mozi, a film olyan globális tényező, amelynek óriási hatása van a különféle egyéni választásokra. A kérdés megbolygatása azért is érdekes, mert a test ellenőrzése egyfajta társadalmi kontroll kifejeződése. Mary Douglas brit szociálintropológus szerint van egy fizikai és egy társadalmi testünk, és az utóbbi határozza meg az előbbit. Minél nagyobb a távolság a két testképzelés között, annál kevésbé lehetünk önmagunk.

Személyes kedvencem a hetedik fejezet, amely az 1970–80-as évek magyarországi szépségtrendjeiről, a szépség áruvá válásáról szól, ezért eltér az eddig ismertetett nyugat-európai, észak-amerikai perspektíváktól. Vajon mennyire igazak az eddigiek a mi térségünkben? K. Horváth rámutat, hogy nálunk

a téma kutatása még gyerekcipőben jár, így csak néhány szemponttal tud szolgálni. A hatvanas évek nyugati feminista mozgalmi szinte érintetlenül hagyták Magyarországot, azonban a női test változásainak hullámai idáig is elértek, sőt változást is hoztak magukkal. Ez például abban mutatkozott meg, hogy a hetvenes évektől kezdve a női meztelesség megjelenítése egyre kevésbé volt problematikus, akár képi formában, akár filmen. Megtudhatjuk, hogy nem az a fő kérdés, hogy a Kelet–Nyugat között nyílt-e lehetőség arra, hogy valami „átszivárogon”, hanem inkább az, hogy mi, mikor és miért jött át. Elemzés alá kerül az 1985-ös szépségkirálynő-választás, valamint akkori jelentése és hatása. A rendezvény a szerző szerint a női test magyarországi kizsákmányolásának első példája volt.

A könyvet K. Horváth Zsolt azzal zárja, hogy áttekinti az eddigi diskurzusokat a témáról. Megvilágító erejű, hogy mennyire tájékozatlanok vagyunk saját kultúránk testkoncepciójának eredetéről. Konklúzió lehet, amit Michel Foucault a „diskurzus ritkításának” nevezett: tudjunk meg minél többet a témáról, beszéljessünk, olvassunk, és ne vegyük készpénznek az uralkodó gyakorlatokat. Az örendelkezéshez és a saját testünkről való gondolkodáshoz mindannyiunknak jogunk van. Bátran alkossuk újra a „természetes” fogalmát.

A fentieket áttekintve látható, hogy a testhasználat nagyon komplex történet. A könyv megértésében azonban számomra nehézséget okozott, hogy nincs meghatározó központi gondolati íve, inkább egy nagyon részletes elemzést kapunk úgy, hogy

a téma gyakorlatilag minden lehetséges irányból vizsgálat alá kerül. Ettől néha olyan érzésem volt, hogy az olvasó könnyen el tud veszni a részletekben (és azok elemzéseiben). Érdeemes viszont kiemelni a nagyon ötletes borítóképet, amit Klenyánszki Csilla *The Reminiscence of Being a Woman* (2017) című művének felhasználásával Szalay Miklós készített.

Lezárásképp azt szeretném megjegyezni, hogy bármennyire is igyekeztem az olvasás során elvonatkoztatni attól, hogy nő vagyok, hogy ez ne befolyásoljon az olvasottak értelmezésében,

sajnos ez nem igazán sikerült. Újra és újra eszembe jutottak a kamaszkorom tapasztalatai és a mindennapjaim, az ezernyi vélt vagy valós elvárás. Ezért nagyon felszabadító érzés volt a könyv végső érvelése, amely arra sarkall, hogy nyugodtan kérdőjelezzük meg a normákat, és változtassunk a normálisnak vélt társadalmi nyomáson és szokásrendszeren. A mű témaválasztása újszerű és hiánypótló, ezért mindenkinek ajánlom, akit érdekel az emberi test, vagy még pontosabban az *elképzel*t emberi test.

Héjjas Flóra